

Írások a magyar alternatív színházról

Felütés

Tompa Gábornak, a kolozsvári Magyar Színház — jelenleg éppen Újvidéken dolgozó — főrendezőjének elméleti igényű írásával kezdődik a Felütés című könyv, mely a magyar alternatív színházról tartalmaz írásokat.

A könyv szerkesztője Várszegi Tibor, borítóját Fuksz Lehel festőművész készítette, mindketten szegedi illetőségűek voltak egykoron, jó néhány évvel ezelőtt a tanárképző főiskolán tanultak.

Fontos könyv a Felütés — rengeteg szegedi vonatkozással, elszámazott, s ma is itt élő szereplővel, eseményel, egészen napjainkig.

Az első, Danse macabre alcímmel jegyzett fejezetben az elméleten, a színház definícióján és filozófiáján van a hangsúly; Tompa Gábor például a repertoárszínházat veti össze az „épületen kívüli” térszínházzal: ahol a dolgok, az udvar, a gyár, a tengerpart újra önmagukká válnak, mert ebben a színházban minden dolog adekvátan saját létezését sugározza, mert „ez a színház a világ”.

Gyenge Zoltán filozófus — korábban maga is amatőr színész — azt a kérdést járja körül magas színvonalú tanulmányával: „vállalásban van-e a jelen kor színháza”.

„A színház az a leveses-fazék, melynek fülei szárnyakká változtak”, ezt a mondatot már Balog József — színész-rendezőként a jelenleg is működő szegedi Epilóg Kamara együttesének vezetője — esszéiben találhatjuk, miképpen azt: „A színház annak a beismerése, hogy valamit sohasem tehetünk meg.”

A következő, A pokol nyolcadik köre című fejezetben Ruszt József, Fodor Tamás, Paál István, Regős

József visszaemlékezéseit olvashatjuk az Universitas Együttéről, az Orfeo Stúdióról, a Szegedi Egyetemi Színpadról, a Szkénéről... stb. Külön dicséri a szerkesztést, hogy a színházi közösségek történetét minden esetben komoly repertoárdokumentáció kíséri.

„A harmadik történet” című fejezetben már a 80-as években vagyunk. Jeles Andrásról beszélgetnek például színészei: „... Jelesben van valami autisztikus, nem?”

Samu Attilától, az egykori JATE 8.15-ös színházi alkotócsoporthoz vezetőjétől a Nem kiáltvány című kiáltvány szerepel. „Részeseülni akartunk, nem bámészkodni.”

Elemzéseket olvashatunk még a nagyon tehetséges zentai Aiowa színházi csoportról, a szabadkai Nyári Moziról, a gyergyószentmiklósi Figuráról és a Squat színházról.

Az utolsó lapokon Orsós László Jakab beszélget Bálint Istvánnal, a Squat színház rendezőjével. Az ő mondataival zárjuk ismeretiségünket: „Végül is egy vér nélküli forradalom, az a demokrácia csúcspontja. Ami nem jelenti azt, hogy nem kell elérni azokat a szabályokat, hogy ne történhessen meg az, hogy a történelem leáll, mert szerintem ez történt. Leállt a történelem Moszkvában és Budapesten, és sok ember belehalt. Nem tudok erről többet mondani, de nagyon szeretem azt, ami most van. A hülyék és a dadogók is a megszálloztak nyelvén beszélnek. Erre van egy kifejezés angolul: „speaking tongues”, nem tudom lefordítani. Ez az, ahogyan a lélek beszél, megszálloztan. Ebben a pillanatban megszólalt ez Magyarországon.”

Dal

Zsenka néni szakácskönyve

A Somogyi Könyvtár sokrétű tevékenysége pár évvel ezelőtt új vonással gazdagodott. A szakácskönyvek reneszansza idején a könyvtár hozzájárult a nosztalgikus olvasói és gasztronómiai igények kielégítéséhez. Így jelent meg 1985-ben nőnap ajándékként a Rézi néniként ismert Deleskő Teréziának, a piaristák híres főzőasszonyának, majd 1986-ban Zsenka Teréznek a szakácskönyve. Egy évvel később Móra Ferencné ételreceptjeiből készített válogatás látott napvilágot.

Persze a főzőkanál szegedi művészei közül nem mindenki adta írásban a tudományát. Baló Jánosné Gajdacs Juliska, Onozó Poldiné Dobó Julianna és Bitó Jánosné Kis Kopasz Julianna ételkölteményeit csak hírből, no meg Möricz Pál és Szigethy Vilmos érzékletes leírásaiból ismerjük. Egy ízben Lázár György polgármester előre megrendelte Bitó Jánosnál az ebédet a Pestről érkező vendéгурák számára: paszulylevest csülökkel, utána paprikáshalat, sült halat, majd csuszát... Tovább nem mondhatta, mert Bitó mesterből kitört az önérzet: Tisztólet, böcsület méltóságom uram, de ha az én feleségüm mögőzi azt a csülkös paszulylevest, utána már nem tud önni a halból sénki, —, s sütvé, s főzvé...

A mostani nőnapra a Somogyi Könyvtár, a Démász és a Magyar Villamos Művek Tröszt fogott össze, és hasonmásban kiadta a minden bizonnyal szegedi illetőségű Zsenka néni összeállítását, a Szegény asszony szakácskönyvét. A műszaki munkákat Gabnai János irányította. Az utószót író Péter László irodalomtörténész az évszám nélkül kiadott könyv megjelenési idejét

századunk első évtizedére datálta. Hogy ki volt Zsenka (Eugénia) néni? Nem tudni: az irodalmi nyomozás eredménytelen maradt. Végso reménysugárként olvasóinkhoz, a homályba vesztett szerző esetleges rokonaihoz fordulunk segítségért. Ha valaki tudja Zsenka néni nevét, születési és halálozási idejét, közölje velünk.

A könyvtárhozhölgyek nőnap ajándéka ezzel lenne igazán teljes.

Apró Ferenc

Lovasünnep, avagy a halált hozó korrupció

Állítólag van a természetnek egy bizonyos egyensúlyi állapota, amelyben „működőképes”, életképes. Ennek a természetnek maga az ember is része, hiszen létfeltételei (légzés, táplálkozás stb.) mind idekötik. Ezért hát mi sem lenne „természetesebb”, minthogy az ember arra törekedjen; alapvető létfeltételei sértetlenek maradjanak. Az ide vonatkozó tudományos ismeretek megfelelő eleganciával tájékoztathatnak bárkit, hogy mi a teendő az egyensúly fenntartásához. Mindezek ellenére a magukat modernnek valló társadalmak gazdasági és egyéb okokra hivatkozva „szakemberei” mégis utat biztosítanak a pusztításnak, a pusztulásnak. Talán akkor térnek majd észhez, mikor már ok sem kapnak levegőt, vagy fanyalagva emelik szájukhoz a vizes poharat. De addig nem óhajtanak megállni, s nemhogy a mérges gázok napi fejadagjait csökkentsék, hanem még az erdőket is —

melyek némi védelmet biztosítanak — elpusztítják. Az út vége belátható, de úgy látszik, ez még mindig kevés az észhezértéshez.

Magyar József Lovasünnep című filmje azoknak állít emléket, akik a világ egyik legnagyobb, apajpusztai környezetszennyezése miatt veszítették el életüket. Apajpusztán minden évben háromnapos lovasünnep tartanak, ami a helybeliek nagy büszkesége, így az év legszebb három napjának tartják. A film a lovasünnep keretében ágyazva meséli el a narrátor és riportok segítségével, hogy miként váltak emberek életéi az öns érdek, egy kis magyar maffia játékvá. Láthatjuk, hogy hogyan, milyen emberi viszonyokon és erkölcssten, felelőtlen magatartásokon, „setéten gondolkodó agyakon” át vezet az út a pusztulásba. Fény derül arra is, hogy az akkori legmagasabb párt- és állami vezetéssel milyen össz-

A Nagy Építőmester dicsőségére...

Újra „páholyan” Magyarországon a szabadkőművesek

A század elején akadt egy áruló a szabadkőművesek között: azt állította, nyilvánosságra hozza a Titkot. Arról mesélt, hogy összejöveteleiken időnként Lucifer is megjelent, méghozzá krokodil formájában — és zongorázott.

Ezzel a tréfás, bár a páholynak övező misztikumra utaló anekdotával indította előadását Márton László, a párizsi Martinovics Páholy főmestere, aki „testvérével”, Ditrói Akossal, a szintén párizsi Libertas pro Fraternitate Páholy főmesterével együtt a szegedi Szabadelvű Klub vendége volt a napokban. Ditrói úr filozofikus tartalmú írást olvasott föl „Szabadkőművesség — hatalom — geopolitika” címmel, Márton László pedig röviden összefoglalta a szabadkőművesség történetét, amelyből alább szemelgetünk.

A krokodil nem zongorázik, de van Titok

A középkori első katedrálisok építőinek, a céheknek valóban voltak titkaik: nem mondták el mindenkinek, miféle szakmai fogásokkal lehet például 150 méteres boltíveket alkotni... Innen, a 11. századból eredeztethető a szabadkőművesség; a páholy kezdetben egyszerűen a zárt teret jelentette, ahol az építők a szerszámokat tárolták. Az idő telével, a 18. századra, az építő szakma képviselői szinte teljesen kiszorultak a szabadkőművesség köréből. A mozgalom egész Európában elterjedt, Magyarországon 1736-ban, Brassóban alakult meg az első páholy. Martinovics Ignácra és társairól mindannyian tudunk, azt azonban talán kevesebben, hogy 1919-ig, a betiltásáig, Jászi Oszkár volt a pesti Martinovics Páholy elnöke.

És hogy ki mindenki volt még szabadkőműves? Az amerikai függetlenségi nyilatkozat aláírói közül 50-en; a francia forradalom vezetőalakjai; Napóleon marsalljai; a Kisantantot „összehozó” politikusok jó része, s a mai francia (szocialista) kormányból is legalább 12-14 miniszter... Jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban vannak a legtöbb, körülbelül 4 millióan, míg a világ más országaiban összesen 2 millióan. A totalitárius rendszerek nemigen kedvelik a szabadkőműveseket: Sztálin és Hitler, Horthy és Rákosi egyformán tiltották. Igaz viszont, hogy az orosz szabadkőművesség megalapítója — Nagy Péter cártayuska volt.

Bor és sár fölött

Miféle mozgalom ez? — kérdezhetik a fiatalabb évszázadú olvasóink, akiknek legfőképpen a nagyapjuk lehetett szabadkőműves. Magyarországon. Mi nem a szabadkőművesség? — kérdezett vissza a

párizsi páholy elnöke, s válaszolt is: nem vallás, nem politikai párt, nem gazdasági érdekszövetség („magyarul”: nem maffia). Mindazonáltal a latin-európai országok szabadkőművesei a társadalom felé fordulnak: a hatalmi pozíciók nem vonzzák őket, de embernek való társadalmat óhajtanak — mindenkinek. Páholyaik közéleti fórumok: építő szándékú, filozófáló értelmiségiek gyűlekeznek bennük, de mivel beteszik maguk mögött a kaput, kiteszik magukat a mendemondáknak. Pedig csak „a bor és a sár fölé” emelik magatartásukat — a szertartásokkal, a hagyományos, szép formák betartásával — mondják. Azt vallják, nincs demokrácia formák nélkül. Köreikben a humanizmus az egyik vezérelv, a másik a szabadság.

A szabadkőművesek törekvése az avatottságra nem más, mint hogy komolyan veszik a hagyományos gondolkodást; ez a gondolkodás, a jelenségek értelmezését képi tartalmukon keresztül is keresi, tehát szimbolikus; ime, a szertartások, rituális, átéléses eljárások magyarázata: A szabadkőművességnek nincs semmiféle dogmarendszere. A Nagy Építőmester, akinek dicsőségére munkálkodunk, a világ tudatos magja. A világosság, ami adhat, kézenfekvő dolgok elmélyítésének útja. A titok burka, melynek annak idején nyomos szellemi és biztonsági indokai voltak, ma feloldódott, valójában az ügy és önmagunk becsületét, a nem közhözhető élményt és érzelmeket védi.” Ez a szöveg a párizsi Martinovics Páholy egyik írásából való, amelyet az érdeklődőknek ajánlunk. Nem tagtoborzás céljából, csak ismeretterjesztésként. A Magyarországon vendégeskedő két főmester mindazonáltal nemcsak előadni jött: a napokban megalakult Budapesten az első páholy.

Francia kapcsolat

Megkérdeztem Márton Lászlót: Miben áll a magyar szabadkőművesek „francia kapcsolata”?

— Párizsban 1956 óta dolgozik, magyar nyelven, a Martinovics Páholy; a budapesti, azonos nevű páholy főmestere adta át 34 éve a párizsi magyaroknak az emblémákat, és bizott meg bennünket, hogy vigyük tovább a páholy életét.

— Ön a párizsi alapítók egyike? — Nem, én csak 20 éve, 1969 óta vagyok szabadkőműves. Bár 1956-ban emigráltam, de csak 1961 óta élek Párizsban; azelőtt Oxfordban tanultam, szociálpszichológus vagyok. Az alapítók közül már csak egy testvérünk él. Visszatérve az első kérdésre: mindig voltak kapcsolataink az itthoniakkal. Folyamatosan akadtak jelentkezők a páholynkba, volt, aki kifejezetten ezért utazott ki Párizsba, mások 1-2 hónapot töltöttek ott, és úgy kerültek kapcsolatba, s olyan testvé-

rünk is van, aki hazatelepült időközben. Körülbelül másfél éve kezdődött a most létrejött, Univerzum nevű budapesti magyar páholy szervezése, amelyben sok szegedi illetőségű testvérünk van.

— Mégis: mennyi?

— Erről nem szívesen nyilatkozom. Mindenesetre, egy kis közösség akkor működik jól, ha 20 és 30 közötti a száma. Több száz ember között nem jöhet létre intenzív kapcsolat. Az a szabályunk, hogy ha egy páholy eléri a 40-50 körüli létszámot, akkor kirajzunk, új páholyt alapítunk. A rendünk második magyarországi páholya — a szegediek létszáma miatt — minden bizonnyal itt fog megalakulni.

— Hagyományhű az Univerzum Páholy? Úgy értem: nők nem vehetnek részt a munkájában?

— A miénk férfirend, tehát a nők nem léphetnek be. Alakíthatnak viszont külön szervezetet. Nyugaton vannak ilyenek, de működnek már vegyes páholysok is.

Stílusgyakorlat

— Úgy tudom, ön járatos a francia sajtó berkeiben, piackutató tanácsadóként dolgozik, kiadónak. Most, hogy sürűben jár haza, bizonyára alkotott véleményt a „szabad” magyar sajtóról.

— Természetesen, ez a szakmám. Ugyanaz a véleményem a sajtóról, mint a politikáról. Nem tetszik a stílus. Egyrészt végtelenül boldog vagyok, hogy szabadabb, legalábbis szabad nyelvűvé vált a magyar sajtó. De úgy gondolom, nincsenek anyagilag megalapozva a mai sajtótermékek, legelőször tehát anyagi megerősítésre volna szükség. A másik feltűnő jelenség, hogy sajnos az újságíróerkölcs nem mindig a legmagasabban szárnyal. Az is nagy baj, hogy sok a pongyolaság. Az én Párizsban született gyerekeim szívesen beszélnek magyarul, mint az újságírók a rádióban, vagy a televízióban. Pongyola az írott sajtó nyelve is. És még valami: engem személy szerint furcsán érint, szinte megüt, amikor azt látom, hogy az újságíró időnként ügyésként viselkedik. Rátamad az interjúalanyára, hozzátessz annak mondanivalójához... Ha én valakit, kérdezek, akkor az ő véleményére vagyok kíváncsi, és nem a sajátomat akarom elmondani. Nem szabad a szerepeket fölcserélni. A magyar sajtónak és általában a szocialista sajtónak eddig is az volt a legfőbb hibája, hogy összekeverte a tényeket és a kommentárt, az előbbieket az ideológiának megfelelően alakította. Nos, ha az olvasó számára nem világos, hogy ki készíti az interjút, és ki az alanya — az baj. A legokosabb ha az újságíró csak kérdez, természetesen amit és ahogyan csak akar — de nem ügyéskedik.

Sütyök Erzsébet

Új film

szefonódások jelentek meg Apajpusztán, és ezek segítségével hogyan sikerült el-tussolni több millió sik-kasztásokat, kiszabni neves-ségesen enyhe büntetéseket, melyek kiváltották az egész falu gyűlöletét. A felelősséget természetesen senki nem vállalta. A film viszonyrendszere ugyan Apajpusztára lokalizálódik, de mögötte felsejlik párt- és állami vezetésünk mélységes korrumpálódása, s ha ez így történhetett egy faluban, nem nehéz követni a gondolatmenetet, hogy hogyan is tettek tönkre ezt az országot.

Magyar dokumentumfilm-ben eddig nemigen látott késerű és megdöbbentő be-bejezés a lovasünnep: a film egyik fő riportalánya — nagy valószínűséggel — a szennyezéstől kapott beteg-ségébe belehal. Ha még ennyi tragédia se elég a világnak, sorsára lassan ké-szítheti a pecsétnyomót.

Podmaniczky Szilárd

Irodalomelméletről — nemzetközi színvonalon

A nemzetközi tekintélyű Kálmán C. György (Irodalomtudományi Intézet).

Szemiotika és irodalomtudomány címmel a JATE Kiadó jelentette meg Kanyó Zoltán válogatott tanulmányait, melyek az irodalomelmélet, a nyelvészet, a jelelmélet, a filozófiai logikák és a szövegelmélet nagykiterjedésű tudományterületeit fogják át, eredetileg magyar, német, angol, orosz, francia, és lengyel nyelven, rangos hazai és nemzetközi folyóiratokban jelentek meg. A kötetet a szerkesztők — Bernáth Árpád és Csúri Károly — mutatja be, a tanulmányok fordítói a szövegek idegen nyelvről magyarra ültetésének problémáiról szólnak.

Az emlékülésen irodalom- és nyelvelméleti előadást tartanak a Kanyó Alapítvány eddigi díjazottjai: a Kanyó-tanítványok közül Kanyó László (Pécsi Janus egyaránt üdítő és tanulságos Pannonius Tudományegyetem), Odorics Ferenc (JA-számíléletű kutató munkássá-TE), és Kertész András (Debreceni Kossuth Lajos vonalas irodalomelméleti kézikönyvet forgatni).